

VLCI V KRUŠNÝCH HORÁCH – PROČ, JAK A KDE?

ALEŠ VOREL

NÁVRAT VLKŮ JE DŮSLEDKEM MNOHA ZMĚN V EVROPSKÝCH KRAJINÁCH. V PODMÍNKÁCH ČR JE TO ALE SPÍŠE DŮSLEDEK ZMĚN A PROCESŮ, KTERÉ BYLY ZAPOČATY V SOUSEDNÍCH ZEMÍCH. K NÁM VLCI PŘICHÁZEJÍ SPONTÁNNĚ, NYNÍ PROBÍHÁ SILNÁ EXPANZE ZDROJOVÝCH POPULACÍ ZE SOUSEDNÍCH ZEMÍCH. TO, ŽE SE VLCI VELMI RYCHLE VRÁTILI DO KRUŠNÝCH HOR, JE DÁNO GEOGRAFICKY (JDE O ÚZEMÍ PŘILEHLÉ K SASKU) A TAKÉ EKOLOGICKY – KRUŠNÉ HORY JSOU MÍSTEM, KTERÉ VLKŮM Z MNOHA DŮVODŮ VYHOVUJE. V ČLÁNKU BUDE ZMÍNĚNO, JAKÉ HLAVNÍ FAKTORY V ČASE V KRUŠNÝCH HORÁCH PŘEVLÁDLY A UMOŽNILY RYCHLÝ NÁVRAT VLKŮ. TAKÉ BUDE NASTÍNĚNO, O JAK VELKÉ POPULACI LZE NYNÍ HOVOŘIT A NA PŘÍKLADECH PŘEDSTAVENY I ZÁKLADNÍ BIOLOGICKÉ VLASTNOSTI DRUHU.

Ing. ALEŠ VOREL, Ph. D.

Zabývá se na FŽP ČZU návratem malých či středně velkých savců do přírody.

Změřuje se na ekologii a ochranářskou problematiku bobra evropského ve střední Evropě. Od roku 2016 se záběr rozšířil na podobné ekologické a ochranářské téma – návrat vlka.

Podstatnou součástí profesní kariéry jsou všechny ochranářské konsekvence spojené s návratem a existencí konfliktních druhů v antropogenních krajinách Evropy.

EXPOZICE

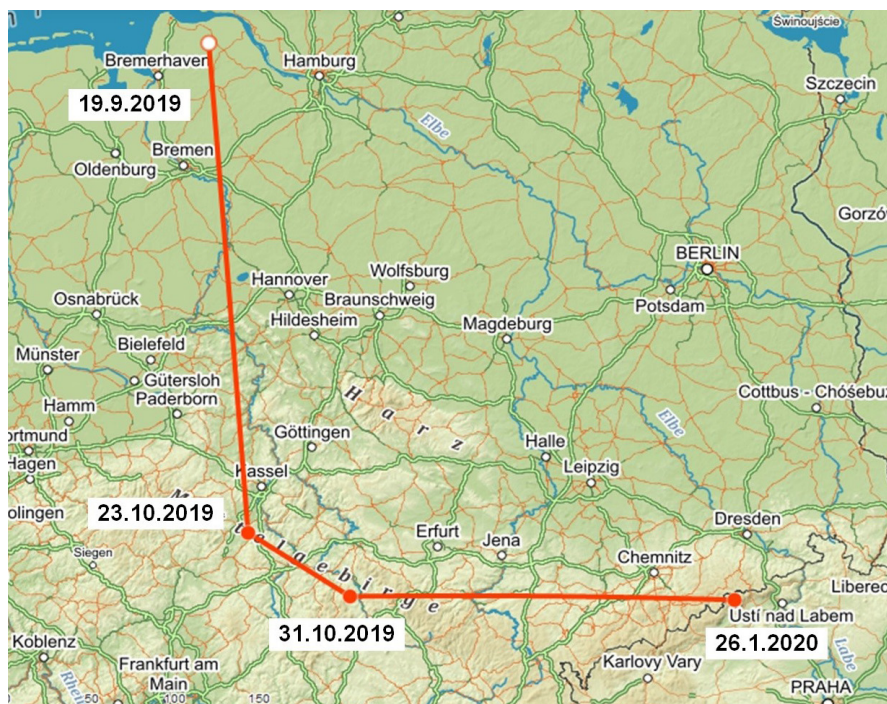
V kontextu českých zemí jsou Krušné hory v posledních sto letech velmi silně zkoušeným územím. Stovky let bylo území osídleno německou entitou, která měla k území velmi silný vztah. Z naprosté většiny byli tito historičtí obyvatelé po druhé světové válce násilně vysídleni. To mělo silný dopad na krajinu a biotu, z území se vytratila původní osídlení a tím hospodářský ráz zdejší krajiny; mizely obce, ale mizelo také tradiční zemědělské a lesnické hospodaření (údržba a péče o každý kus krajiny). To byla první velká změna v území, která měla spíše negativní dopady. Z přírodního pohledu pozitivním aspektem

bylo, že postupně docházelo k útlumu odvodňování a těžby rašelinišť – v celé oblasti velmi rozšířený způsob degradace bioty v území. Od 60. let 20. století Krušnými horami probíhala masivní degradace lesních porostů – imisní kalamita minulého století. Krušnohorské lesy byly vždy náchylné na kalamity (kúrovcové, větrné, silný vliv zde mají také časté námrazy), ovšem prudký pokles pH půd v území, masivní rozpad porostů a snaha lesní porosty obnovit, to vše vystavilo horský ekosystém do nových podmínek.

V důsledku zmíněných změn se výraz krušnohorské krajiny převrátil do zcela nového typu – moderní až post-moderní krajiny

Foto 1: Jedna z prvních fotografií vlků v Krušných horách (záchyt nedaleko Abertam v létě 2016)
Foto © 2016, archiv OWAD & ČZU

Mapa 1: Trajektorie záchytu rozmnožujícího se samce z teritoria Fläje. Zdroj © 2020 OWAD & ČZU

s významnou degradací původních zejména lesních stanovišť, ve kterých proběhlo několik pokusů o rehabilitaci lesních porostů. Když by se dnešní stav Krušných hor shrnul, tak jde o lidmi velmi vyprázdňovanou krajinu mozaikovitě pokrytou málo přirozenými lesními porosty různého sukcesního stadia, s postupně se regenerujícími mozaikovitě rozptýlenými rozsáhlými rašeliništi. Poslední a zásadní specifikou celého území jsou významné nadstavy některých kopytníků (zejm. jelena lesního anebo nově ze západu území se šířícího invazivního jelena siky). Tyto, v podmínkách ČR, extrémně vysoké stavy se na charakteru lesních porostů významně podepisují – významný je okus mladých jehličnanů, loupání jejich kůry a nemožnost odrostu přirozeného zmlazení listnatých dřevin, to vše zhoršuje stav krušnohorských lesů. A do této prazvláštní kombinace se vrátil jeden z podstatných evropských vrcholových predátorů – vlk obecný.

NÁVRAT VLKŮ

Obecně je novodobý rozvoj všech velkých predátorů v Evropě spojen se změnou přístupu k velkým šelmám v Evropě ke konci 20. století. Jednak úprava legislativních podmínek chráněných a mizejících druhů velmi pozitivně přispívá k růstu a šíření i velkých predátorů. Zároveň se mění obecný přístup člověka k šelmám,

dochází postupně k ústupu z historického paradigmatu ve smyslu členění živočichů na škodné/užitkové druhy. A v neposlední řadě se v posledním století stále vyprázdňuje volná rurální krajina, člověk zamířil do měst. Tyto faktory stojí za návratem a posilováním populací některých druhů, velké šelmy nevyjímaje, a vlka zvláště. Všechny jeho populace v Evropě rostou nebo vznikají i nové. Od 90. let

20. století je dokumentován růst většiny evropských populací, v 21. století pak dochází i k jejich propojování. Je nutno zmínit, že vlk je přirozeným predátorem – původním autochtonním druhem pro celé území Evropy; jeho původní rozšíření zasahuje všechny typy biotopů ve všech nadmořských výškách. Nelze tedy být překvapen jeho výskytem v nížinných oblastech jižní Evropy, ale i Nizozemí či Dánska; stejně tak se vlci vyskytovali, a nyní znovu vyskytují, ve všech evropských pohorích (Pyreneje, Alpy, Karpaty, Apeniny či pohorí Skandinávie).

VLCI VE STŘEDNÍ EVROPĚ

Osídlování střední Evropy je spojeno s pronikáním vlků z původně dvou nejbližších populací (Alpské a Karpatské), ale došlo zde také ke vzniku nové populace. Díky šíření vlků z východního Polska, vzniklo na přelomu tisíciletí nové středoevropské centrum osídlení. V bývalých hnědouhelných pánvích na sasko-polském pomezí se rychle etablovalo několik rozmnožujících se párů, následně i smeček; tím zde vzniklo jádro nové tzv. lužické nebo též středoevropské nížinné populace. Zárodek populace úspěšně rostl a expandoval do svého okolí. Centrem osídlení se stalo Sasko, ale brzy se zdejší vlci začali objevovat i v širším okolí, v Sasku-Anhaltsku, Dolním Sasku, Braniborsku. Samozřejmě se vlci rozšiřovali i do dalších okolních států. Nejprve

Foto 2: První prokázaná reprodukce v Krušných horách – vlčata ve smečce žijící v oblasti Výsluní
Foto © 2018 OWAD & ČZU

Foto 3: Vrchovištní rašeliniště jsou místa, kde se vlci velmi často koncentrují a nacházejí zde klid, zachycena laktující samice v oblasti Výsluní. Foto © 2018 OWAD & ČZU

a logicky se objevovali v západním Polsku, v roce 2013 prošli až do Dánska, v roce 2018 se dostali do Belgie a 2019 do Nizozemí. A jelikož ČR sousedí se Saskem, je pak logické, že se vlci začali záhy objevovat také v českých severních pohraničních horách. První trvalé osídlení na pomezí ČR a Sasko je dokumentováno ze sezóny 2011/2012 z nejsevernějšího cípu Šluknovského výběžku.

OSIDLOVÁNÍ KRUŠNÝCH HOR

Historie šíření vlků do oblasti Krušných hor je velmi úzce spojená s šířením vlků i do celé ČR. Po osídlení Šluknovského výběžku však byla zaznamenána rozmnožující se teritoria nejprve v oblasti Ralska (2014) a také na Broumovsku (2015). První sporadická pozorování vlků v Krušných horách začala být dokumentována od roku 2015. Ovšem v létě 2016 byly z okolí Jáchymova a Abertam poprvé hlášeny útoky na hospodářská zvířata, zároveň se v daném roce začaly objevovat i první fotografie vlků z fotopastí, šlo opět o oblast Jáchymovska a Božídarska (viz Foto 1).

První trvalé osídlení vlků bylo zdokumentováno v zimní sezóně 2016/2017. (Kvůli reprodukci vlků v květnu je vhodné evidovat trvalé osídlení v rozsahu 1. 5. - 30. 4., což je jeden vlčí rok či sezóna). Šlo právě o oblast, kde proběhly zmiňované útoky. Prvním známým teritoriem se tak stala

oblast okolo Jáchymova a Božího Daru (o tom, jak vlčí osídlení vyhodnocovat viz Box). Ve stejném období (sezóna 2016/2017) se potvrdilo další teritorium s centrem u Výsluní. První reprodukci v Krušných horách se však podařilo zdokumentovat až v létě 2018, šlo o teritorium Výsluní (viz Foto 2). Nicméně již v předchozích sezónách se v obou zmíněných teritóriích pohybovalo více vlků než jen rodičovský pár (dle stopování na sněhu), tedy patrně zde k reprodukci také docházelo, jen se ji nepodařilo zachytit.

Třetím vzniklým teritoriem v Krušných horách bylo osídlení u bývalé obce Fláje. Od sezóny 2017/2018 se zde vyskytoval pár, v další sezóně již byla potvrzena reprodukce. Zajímavostí tohoto teritoria je, že bylo osídleno jedinci, jejichž původ je vcelku dobře zdokumentován pomocí trasování genotypizováním jedinců (viz Jaška et al. 2023). Součástí terénního monitoringu vlků je sběr a fixace biologických vzorků, ty jsou pak laboratorně analyzovány; izolovaná DNA pak může odhalit identitu jedince, jeho původ a případně shodu s dřívějšími záchyty stejného individua. V teritoriu Fláje byl zaregistrován samec, který však dříve prošel relativně dlouhou trasou – poprvé byl registrován nedaleko Hamburgu (viz Mapa 1). Stejně tak samice z tohoto páru byla již dříve zaregistrována v Jizerských horách, ale

odtud patrně nepochází. Ovšem, co je zásadnější, tato samice na Fláje přišla již s atrofovanou zadní končetinou (pohybuje se pouze po třech nohách). Dříve prodělané zranění jí nebránilo projít dlouhou trasu a pak se každoročně rozmnožovat. Navíc se po několik sezón udržovala ve velmi dobré kondici – lov kořisti patrně obstarávali ostatní členové smečky.

Čtvrtým a doposud posledním dokumentovaným teritoriem vlků v Krušných horách je osídlení na saské straně nedaleko obce Marienberg. To však zasahuje třetinou aktivity na českou stranu do oblasti Kalku a Hory Sv. Kateřiny. Obecně je velké množství nově vzniklých teritorií vlků, nejen v Krušných horách, tak zvané sdíleno se sousedními státy. V Krušných horách jde o všechna zmíněná teritoria, většina z nich má sice převažující aktivitu na české straně, nicméně podstatnou částí vždy aktivita zasahuje i na saskou stranu (pouze u teritoria Marienberg je tomu naopak).

Celkem tedy bylo v Krušných horách zdokumentováno v sezóně 2022/2023 čtyři stabilní teritoria vlků (viz Mapa 2), kde se z většiny pravidelně rozmnožují; žijí zde tedy smečky. Je nutno zmínit, že pobytové známky jsou nalézány i v jiných oblastech území, ale prozatím nejsou zprávy o dalších ustanovených teritóriích. Je logické, že blízkost Sasko jakožto zdroje šíření způsobuje, že Krušnými horami prochází velké množství neukotvených jedinců. Ti hledají své nové teritorium či svého partnera, a buď se jim to ve zdejších horách podaří, anebo se rozšíří do dalších blíže či vzdáleně přilehlých hor. V každém případě lze očekávat, že trvalé osídlení není na vrcholu, je zde rozhodně prostor na vznik 2-3 dalších teritorií (např. ve východní části okolo Cínovce a Petrovic, stejně tak v nejzápadnější části na Kraslicku atp.).

BIOTOP KRUŠNOHORSKÝCH VLKŮ

Klíčovým faktorem, proč se do Krušnohoří vlci začali šířit, je jejich poloha podél hranic se Saskem. Jde o území, které je přilehlé k této nové populaci. Druhým podstatným faktorem je již zmiňovaná novodobá vlastnost území – od konce II. světové války lidská populace výrazně poklesla. Jen tyto dva faktory předurčují území jako dostatečně vhodné pro kolonizaci vlky. Můžeme sem však přidat též extrémně vysoké stavy kopytníků, zejm. jelena evropského, nebo

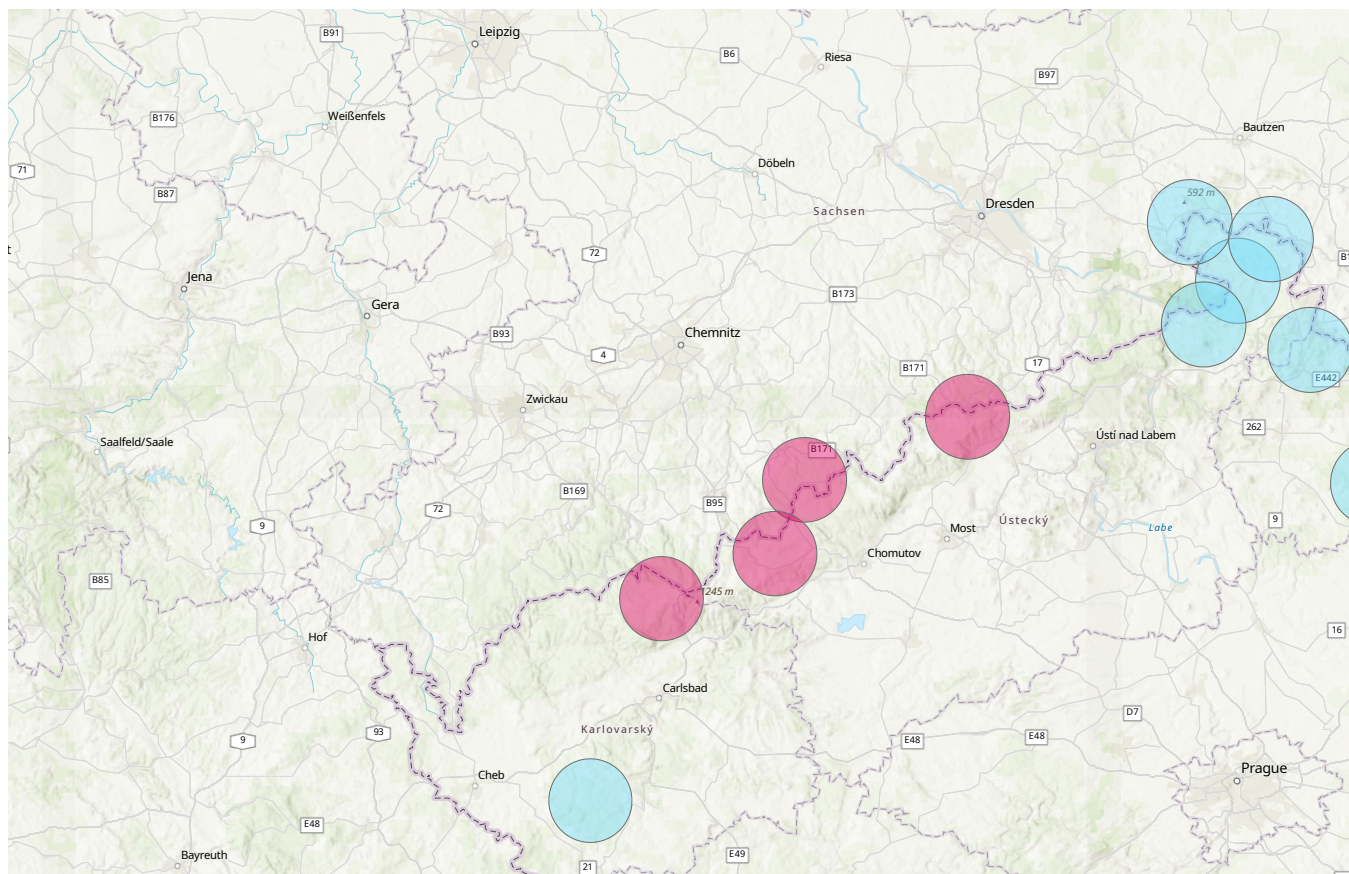
Foto 4: Vlčata z teritoria Výsluní (z léta 2020), pohybující se v rané fázi primárně v rašelinných stanovištích. Foto © 2020 OWAD & ČZU

v poslední dekádě ze západní strany intenzivně pronikajícího jelena siky. Shrnuto, vlci se v Krušných horách rychle etablojí pro šířelost tohoto území, pro jeho sousedství se Saskem a také díky vysoké potravní nabídce.

Za zmínku stojí, jaká stanoviště si vlci vybírají nejčastěji. Rozhodně jako první, a následně jsou trvale osídleny interiéry rozsáhlejších rašelinišť. Každá smečka, která se v Krušných horách usadila, tak tento biotop silně využívala. Loví zde, ale také

zde mívají centrum teritoria (viz Foto 3). Téměř všichni vlci v rašeliništích přivádějí na svět svá mláďata, vlčata zde tráví své první měsíce života (květen-srpen), rodiče tu o ně také pečují (viz Foto 4). Z pohledu výskytu vlků v Krušných horách je tak existence a značný rozsah zdejších rašelinišť zásadní. Jde z principu o území s nízkým výskytem člověka (až na výjimky typu Božídarského rašeliniště), tedy poskytují vhodně velké a klidné útočiště. Ale také se do těchto stanovišť stahuje značné množství jejich kořisti, pro vlky je to pak příhodné loviště.

Posledním ekologickým aspektem typickým pro všechna horstva, a propisujícím se do chování vlků, je jejich vertikální členitost. Vzhledem ke značné nadmořské výšce některých partií hor je zde patrná také vertikální migrace kopytníků a tedy i tzv. ko-migrace jejich predátorů – vlků. Každou zimu se od konce listopadu do počátku března většina kopytníků stahuje z hřebenových částí do nižších poloh. Důvodem je snaha být úspěšnější ve vyhledávání potravy (v nižší sněhové pokrývce se lépe vyhrabává potrava) a také snaha být obratnější v úniku před predátory.

Mapa 2: Situace teritorií vlků v severních Čechách v zimě 2022/2023; červená teritoria připadají Krušným horám. Zdroj © 2024 ČZU, založeno také na datech ostatních spolupracujících subjektů: Hnutí Duha, AOPK ČR

Obecným jevem pak je, že kořist je logicky následována do nižších partií i predátory. Jde o jev popsáný z mnoha oblastí, kde jeleni a vlci koexistují. V našich oblastech (nejen Krušných hor, ale např. i na Šumavě) se tento efekt projevuje od partií 900 m. n. m. výše.

ZÁVĚR

Proces kolonizace ať již Krušných hor nebo celé ČR vlky není ještě ukončen. Biologická kapacita vlka v České republice stále

rozhodně poskytuje prostor většímu množství smeček či teritorií, než kolik jich je nyní u nás známo. Je tak jen na lidské společnosti, jak velký prostor vlkům poskytneme - kam je pustíme a kam již ne. Ale adaptabilita druhu je obrovská - přirozeným biotopem vlka je totiž jakékoliv stanoviště v ČR.

V dalších letech bude probíhat vášnivá diskuze o tom, zda necháme rozhodnutí, kde ve střední Evropě vlci budou čistě na nich. S tím, že buď některá člověkem extrémně

zatižená stanoviště (agrocenózy, městské suburbie) vlk dobrovolně neosídí. Anebo člověk začne sám aktivně zonálně modelovat (rozuměj legálně regulovat) populaci vlka. O tom, že nelegální regulace již dávno probíhá, nebudiž pochyb...

Box: Jak je populace vlků strukturována

Populace vlků je definována (jako každá jiná populace) souborem jedinců ve stejném čase a na jednom definovaném místě. U vlků je populace vyjadřována pomocí obhajovaných území, která jsou držena určitým příbuzensky spjatým množstvím jedinců. Pro jednoduchost se obhajovanému území říká teritorium, byť to terminologicky není zcela přesné. V našich podmínkách má jedno teritorium cca 200 km² a na tomto území se zdržuje určité množství jedinců. Teritoria jsou držena buď soliterním jedincem, nebo párem, anebo celou smečkou. Důvody, proč je teritorium drženo jen soliterním jedincem bývají zpravidla dva; buď jde o nově ustanovené teritorium ve fázi vzniku, kdy se k novému držiteli ještě nepřidal jeho nový sexuální protějšek. Anebo jde naopak o starého držitele, který je na konci svého reprodukčního života a jeho partner ani potomci s ním již v území nežijí. Nejčastějším důvodem, proč je teritorium drženo párem, je též iniciální fáze po vzniku jejich teritoria, kdy spolu své území drží, ale teprve je čeká první reprodukce. Zdaleka nejčastěji jsou teritoria držena celou smečkou, zde jsou přítomni dva rozmnožující se samec a samice a členy smečky jsou pak jejich různě staří potomci. Neplatí utkvělá představa o alfa a beta jedincích, v drtivé většině mají evropské smečky pouze rodinný půdorys - prim hrají rozmnožující se samice se samcem a jejich potomci.

Kromě toho, že se populace skládá ze souboru obhajovaných teritorií, tak do ní též spadá nemalé procento neukotvených jedinců (tzv. floaters). Jde zpravidla o mladé jedince, kteří se oddělili ze své rodné smečky a hledají vlastní teritorium. Ale také jde o jedince, kteří dlouhodobě nepatří do žádného existujícího teritoria a volně se pohybují v celé populaci. Někteří nenajdou své teritorium během celého života. Zásadní je však, že v populaci existuje procento právě takových neukotvených jedinců. Ti totiž tvoří jakýsi zásobník samic i samců, kteří jsou stále k dispozici a mohou kdykoliv nahradit odpadlé jedince v ustavených teritoriích. Důvodů k rozpadu párů ze sociální struktury smeček je mnoho, v našich podmínkách tak mezi hlavní patří mortalitní střety s dopravou a také silný ilegální odlov vlků.